

Croatica XIX (1988) — 30 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Mirko Rumac

DVA STOLJEĆA POJAVNOSTI NAŠE* NARODNE POEZIJE U SKANDINAVSKIM ZEMLJAMA**

UDK 886.1:803.9

»Prijevodno« zanimanje za hrvatsku (i srpsku) narodnu poeziju traje gotovo dva stoljeća. Započinje 1792, slobodnijim prijevodom Hasanaginice, a završava (barem zasad) strožim prijevodom te iste pjesme 1974, pa bi se to razdoblje moglo zvati »od Hasanaginice do Hasanaginice« ili (uzimajući imena prevoditelja) »od Sveda Samuela Ödmana do Dankinje Birthe Traerup«.

Iako bi, po mom sudu, bilo vrlo zanimljivo dobiti neku dokumentiranu vrstu povijesti književnih djela pisanih bilo hrvatskim bilo srpskim jezičnim izrazom, a prevedenih na strane jezike, ipak i bez nje, moglo bi se s dosta sigurnosti i bez većih prethodnih traganja ustvrditi da bi takva povijest u svojoj široj pojavnosti započela negdje u prvoj polovici 19. stoljeća, s prevođenjem naše narodne poezije. No kad je riječ o užoj pojavnosti, a pod time mislim na pojedinačna djela na spomenutim jezičnim izrazima, ili djela pisaca s tih jezičnih područja, ali pisana stranim jezicima, onda bi se tragovi pronašli i u daljoj prošlosti sa sličnim, ali i drugačijim sadržajima (npr. Fortisovi prijevodi Kačića, pa *Hasanaginice*, a koju prevode i drugi evropski pisci i prevoditelji i prije 19-og stoljeća; s druge strane djela hrvatskih latinista 15-og i 16-og stoljeća i dr.).

Drago mi je ovdje spomenuti da na skandinavskom tlu »prijevodno« zanimanje za našu narodnu poeziju traje u smislu njezine šire i uže pojavnosti gotovo dva stoljeća, a započinje 1792, slobodnijim prijevodom *Hasanaginice*, i završava (barem za sada) strožim prijevodom iste te pjesme — 1974, pa bismo to razdoblje mogli nazvati »od *Hasanaginice* do *Hasanaginice*« ili (uzimajući imena prevoditelja) »od Švedanina Samuela Ödmana do Dankinje Birthe Traerup«. Time otpada dosad uvriježeno mišljenje da su Runebergovi prijevodi naše narodne poezije i prvi prijevodi iz naših književnosti na ovdašnjem tlu. Valja pri svemu i zapaziti zanimljiv »skandinavski kontinuitet« u prevođenju naše narodne poezije, a koji započinje švedskim prevoditeljima, nastavlja se danskim i (uglavnom) završava norveškim.

Fenomen naše narodne poezije, uklopljen u evropska predromantična prosvjetiteljska i kasnija romantična nagnuća, pridonio je i prvim širim spoznajama da u našim krajevima nije postojala samo gruba životna borba za opstanak već i njezin pje-

* S obzirom da se u većini, posebno starijih, naslova skandinavskih zbirki naše narodne poezije, a po uzoru na njemačke zbirke, upotrebljava sintagma »srpske narodne pjesme«, a pod utjecajem nekritičkog i vremenu podobnog Vukova stava, ja sam se u ovome tekstu odlučio za naziv »naša narodna poezija« misleći pri tome na svu onu narodnu poeziju srpskog, hrvatskog ili muslimanskog podrijetla i pisane bilo srpskim bilo hrvatskim jezičnim izrazom, a obuhvaćenu tim zbirnama. Međutim, prema potrebi (posebno zbog kasnijeg, katkad određenijeg nazivlja i u skandinavskim zbirnama), navodim i posebne odgovarajuće nazive. No kako (i inače) dosta teško pa i nemoguće nacionalno razgraničavanje dobrog dijela naših najboljih narodnih pjesama nije predmet ovog prikaza, to mislim da je izraz »naša« za narodnu poeziju prevedenu u Skandinaviji i najpogodnije rješenje.

** Predavanje održano u Hööru u južnoj Švedskoj 5. listopada 1987. u povodu 200-te godišnjice Vukova rođenja.

snički, lirski i epski oblikovan izraz, koji je nosio svoj autorski anoniman naziv — »narodna poezija«. Mislim da se slobodno može reći da smo tek s Fortisovim prijevodom *Hasanaginice* iz 1774. šire ušli u evropsku književnost, koračali njome kroz prvu polovicu 19-og stoljeća i zajedno s općim zanimanjem za taj »narodni« književni oblik polako otišli pod sjenovite povijesne grane da bismo ponekad, pa čak i u današnje doba, ponovno bili izvučeni na svjetlost, no više zaslugom slavističkih stručnih i prevodilačkih zanimanja nego umjetničkom potrebom u širem smislu.

(Dakako da taj rudimentaran »narodni« poetski izraz, prisutan i danas u našoj švedskoj pa i skandinavskoj dijaspori, pri čemu mislim na ne tako malen broj pjesama ispjevanih, pa katkad i objavljenih, u obliku i duhu naše povijesne narodne pjesme, može pobuditi samo razmišljanja na sociološkoj, a ne i na književnoj, odnosno umjetničkoj razini.)

U Švedskoj se 1792. pojavila knjižica od šezdesetak stranica s naslovom *Bref om Morlackerna. Af Abbé Albert Fortis. Öfversatte Af Samuel Ödman*. (Pismo o Morlacima. Od opata Alberta Fortisa. Preveo Samuel Ödman.) Tiskana je tadašnjom uobičajenom goticom, a izdao ju je u Göteborgu Samuel Norberg. Knjižica sadrži dvostranični kraći prevoditeljjev uvod, iza kojega slijede 62 stranice na švedski prevedenog teksta Alberta Fortisa (uz dodatak *Hasanaginice*), tj. poglavlja *De' costumi de' Morlacchi* (O običajima Morlaka) iz njegova djela *Viaggio in Dalmazia* (Put po Dalmaciji), tiskanog 1774. u Veneciji. (Djelo će se u nas u cjelini pojaviti tek dvjesta i deset godina kasnije [Put po Dalmaciji, Globus, Zagreb, 1984] u vrlo dobrom prijevodu Mate Marasa.) Ödmanov prijevod Fortisa završava kao i Fortisovo poglavlje — prepričavanjem sadržaja *Hasanaginice*, iza kojega slijedi (kao i u Fortisa) i sam tekst *Hasanaginice*, ovdje preveden pod naslovom *Skaldeqvåde om Hassan Agas ädelsinnade Makas död* (Epska pjesma o smrti Hasan-agine plemenite supruge). To je, po svemu sudeći, prvi do danas (istina, neizravni) prijevod nekog našeg umjetničkog književnog djela na švedski jezik, o kojemu nisam uspio pronaći nikakva zapisa. (Naime, spominje se prijevod toga Fortisova djela, ali ne i prijevod *Hasanaginice*!) Iza prijedora *Hasanaginice* stoji Ödmanova napomena: »Ne smatram da je ovdje potrebno iznijeti i ilirski tekst.« Tu Ödman očito iz praktičnih razloga odstupa od Fortisa koji je svom prijevodu *Hasanaginice* dodao i prva četiri stiha iz te pjesme ispisana »... na tri glavna pisma, to jest, glagoljicom... ćirilicom starih dokumenata i rukopisnom ćirilicom Morlaka...« (citirano prema zagrebačkom prijevodu, str. 64). U dijelu Ödmanova uvoda iz te knjižice se kaže:

»Nadamo se da će ovo pismo koje govori o jednom putovanju Evropom, kroz krajeve nama potpuno nepoznatog naroda,

od naših čitatelja biti prihvaćeno s dobrohotnošću. Pisac, gospodin opat Fortis, znamenit po svojem čuvenom poznavanju prirodnih znanosti i sposobnosti istraživanja i prosuđivanja, izdao je 1774. svoj 'Put po Dalmaciji', djelo toliko privlačno da je odmah prevedeno i na francuski i na njemački. (potcrtavanje moje!) Ovo je pismo uzeto iz tog čitanja vrijednog 'Putu...', a kojemu je jedini cilj da opiše dio velikog ilirskog naroda u kojega taj proučavatelj naših srodnika nalazi prirodenu dobroćudnost, no ipak s nedostacima koji proizlaze iz ograničene uljudenosti. Car Josip II. poduzeo je stanovite korake u smjeru prosvjećivanja svojih podanika iz tog zabačenog ilirskog kraja...«

Iz ovog citata može se zaključiti da je Ōdman kao predložak za svoj prijevod mogao imati četiri do tada objavljena prijevoda Fortisova djela: dva u kojima se nalazi samo poglavlje o Morlacima (dakle, njemački u prijevodu Clemensa Werthesa — *Die Sitten der Morlacken* [Morlački običaji], Bern, 1775. i francuski — *Lettre à Mylord Compte de Bute Sur les moeurs et usage des Morlaques* [Pismo milordu grofu od Bute o morlačkim običajima i navikama], Berne, 1778, a u prijevodu anonimnog autora) i dva cjelovita prijevoda Fortisova *Putu...* (njemački, i opet u prijevodu Clemensa Werthesa — *Reise in Dalmatien* [Put po Dalmaciji], Bern, 1776. i francuski — u prijevodu anonimnog autora — *Voyage en Dalmatie* [Put po Dalmaciji], Berne, 1778). — Nije vjerojatno da bi Ōdman mogao svoj tekst prirediti prema kasnijem njemačkom izdanju Fortisova *Putu...*, odnosno poglavlja o Morlacima, koje se pojavilo iste godine kad i Ōdman izdaje svoju knjižicu (dakle, 1792. — *Reise zu den Morlacken* [Putovanje k Morlacima], Lusanne), i to iz posve prozaičnih razloga — zbog tadašnjih prometnih veza. Englesko izdanje *Putu...* (*Travels into Dalmatia* [Putovanja Dalmacijom], London, 1778) Ōdman i ne spominje, a što navodi da za njega i nije znao.¹

Koliko je iz Ōdmanove biografije poznato (a bio je teolog, ihtiolog, ornitolog, orijentalist itd., dakle, tipičan intelektualni izdanak prosvjetiteljstva), bit će da se ipak *ponajviše* služio njemačkim jezikom. U švedskom biografskom leksikonu o njemu se u vezi s time kazuje:

¹ Većina podataka o postojećim prijevodima, uz ostale izvore, uzeta je iz knjige *Hasanaginica 1774—1974* (priredio Alija Isaković), Svjetlost, Sarajevo, 1975, i predgovora Josipa Bratulića u prijevodu *Putu po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984. Prema Bratuliću postoje onodobna dva izdanja prijevoda Fortisa na francuski, jedno samo s *Pismom o Morlacima* i drugo cjelovito, u kojem se to pismo označuje i brojkom (dakle, *Lettre II.*). Ja sam pri pregledu Ōdmanova prijevoda imao pri ruci samo cjelokupan francuski prijevod *Putu...* iz 1778. i švedski Ōdmanov prijevod iz 1792, koji je, vjerujem, rađen prema francuskom separatu, jer se uz njega ne navodi naznaka s brojkom II. kao u cjelovitom francuskom prijevodu.

»...Njegovi, uostalom prilično manjkavi, njemački prijevodi 1786—1796. učinili su ga internacionalno poznatim...« I usto: »...Njegove prerade stranih putopisa, koje su ga učinile poznatim u širim krugovima i donijele mu znatna priznanja, stilski su neujednačene, jer se Ödman njima bavio više manje sasvim proizvodno industrijski...« (*Svenska män och kvinnor*, knjiga VIII, str. 528—529, Bonnier, Stockholm, 1955).

Međutim, usporedbom Ödmanova prijevoda s Fortisovim talijanskim, Werthesovim i Goetheovim njemačkim i anonimnim francuskim prijevodom, jasno se vidi da se Ödman služio i u prijevodu *Pisma o Morlacima* i *Hasanaginice* isključivo francuskim predloškom. Pri prevođenju *Hasanaginice* stvorio je od francuskog proznog teksta (koji u francuskom cjelovitom izdanju iz 1778. teče usporedno, stranicu po stranicu uz originalni »morlački« tekst i na grafiji koju je Fortis za tu pjesmu upotrijebio u svom *Putu*...) stihovani oblik, no koji nipošto nije slijedio ni Fortisov »morlački« ni francuski prozni uzorak, već se sveo na stihove različitih dužina (od 3 do 12 slogova). Pri organiziranju svog teksta Ödman (?) tipografski jasno naznačuje monološke ulomke. Zbog svega toga Ödmanov je prijevod *Hasanaginice* znatno duži od originala (original 92 prema 123 stiha u Ödmanovu prijevodu). — U naslovu Ödmanova prijevoda potkrala se očita tiskarska greška, i to u pretposljednjoj riječi. Naime, slovo »M« u riječi »Makas« (gen. od »supruga«) stilizirano je drugačije nego goticom tiskano »veliko M« u ostalom dijelu teksta, a umjesto slova »a« na drugom mjestu u riječi nalazi se pogrešno otisnuti »n«.

Da se u prijevodu *Hasanaginice* (a svakako i u cijelom tekstu, ali je on ovdje sporedan!) Ödman doista poslužio francuskim predloškom nije teško dokazljivo ako se uzmu samo neki karakteristični doslovni Ödmanovi prijevodi s francuskog, a koji se bitno razlikuju od talijanskog, oba njemačka, a osobito našeg teksta.

Npr.

6. stih <i>originala:</i>	nego šator <i>age</i> Hasan-age
<i>talijanski:</i>	sono le tende — D'Asano, <i>il Duce</i>
<i>njemački (W):</i>	es sind die Zelten Asans, unsers <i>Herzogs</i>
<i>njemački (G):</i>	'S ist der Glanz der Zelten Asan Aga
<i>francuski:</i>	mais les tentes du <i>guerrier</i> Asan-Aga
<i>švedski:</i>	Det är <i>Kämpen</i> Hassan Agas tält

(podcrtane riječi ukazuju na isključivo zajedništvo franc. *guerrier* i sv. *kämpen*)

16. stih <i>originala:</i>	jeka stade konja oko dvora
<i>talijanski:</i>	Al <i>maritale albergo</i> il calpestio — Di cavali ascoltò

- njemački* (W): Schon hört sie um des *Gatten Burg* den
Hufschlag
njemački (G): Hört der Pferde Stampfen ... *Asan käm'*,
ihr Gatte
francuski: *Dans la maison de son époux*, elle entend
les pas des chevaux
švedski: *I sin mans hus* — Hörer hon hästars
språng

(doslovna sintagma »u kući svog muža« postoji samo u francuskom i švedskom tekstu)

22. stih *originala*: već daidža *Pintorović beže*
talijanski: Il tuo fratello, di *Pintoro il figlio*
njemački (W): der Erbe des *Pintoro wartet deiner*
njemački (G): Ist dein Bruder *Pintorowich kommen*
francuski: c'est ton frère, *le Beg Pintorovich* qui
vient te voir
švedski: Det är din broder — *Pintorowich, Försten*, — som dig besöker

(jedino se u našem, francuskom i švedskom tekstu pojavljuje naslov »beg«, odnosno u švedskom — »knez« ili sl.)

25. stih *originala*: »Da, moj brate, velike sramote«
26. »Ahi! fratel mio,
talijanski: »Vedi vergogna! e' mi repudia, *Madre*
— *Di cinque figli!*«
njemački (W): »Mich zu verstossen, mich, *die arme*
Mutter von fünf Unglücklichen!«
njemački (G): »Mich verstossen! *Mutter dieser Fünfe!*«
francuski: »Il me répudie, *moi qui lui ai donné*
cinq enfants!«
švedski: Han forskjuter mig, — *Mig, som gifwit*
honom fem barn!

(cijela švedska konstrukcija doslovni je prijevod francuskog teksta!)

31. stih *originala*: da gre s njime *majci* u natrage
talijanski: Dopo che avrà con lui fatto ritorno —
Alla casa materna
njemački (W): ih ihrem *mütterlichen Hause* wieder —
zurückgekehrt
njemački (G): Dass sie kehre zu *der Mutter Wohnung*
francuski: après qu'elle fera retournée *dans la mai-*
son de ses pères
švedski: at, återkommen *i sin faders hus*

(jedino francuski i švedski prijevod govore o očevoj, a ne materinoj kući!)

47. stih originala: »Aj tako te ne želila, braco,
nemoj mene davat' za nikoga...«
- talijanski: »...deh non voler di nuovo — Darmi in
moglie ad alcun, te ne scongiuro — Pella
tua vita, o mio fratello amato!«
- njemački (W): »Ach! bei deinem Leben
'beschwör' ich dich, du mein geliebter
Bruder!«
- njemački (G): »Ach, bei deinem Leben! bitt ich, Bru-
der: Gib mich keinem andern mehr zur
Frauen.«
- francuski: »ne me donne pas à un autre mari, mon
cher frère«
- švedski: »Öme broder! — Gif mig icke åt en ny
man!«

(samo u francuskom i švedskom prijevodu nema odgovarajućeg izraza za »tako te ne želila, braco«)

S primjerima bi se moglo nastaviti, ali bi svi jasno ukazali na francuski predložak Ödmanova prijevoda *Hasanaginice*.

Napomenimo još samo da je Ödman vrlo točno i vjerno preveo francuski tekst i učinio je jedinu pogrešku (smislenog karaktera) kad je (inače u 62. stihu originala: »Kad kadiji b'jela knjiga dodje...«) riječ »kadija« zamijenio s riječju »Hassan«, a što ni pošto ne predstavlja grešku u prevođenju. — Bi li bolje uradio da je francuski izraz »en coeur d'airain« (u originalu: »srca rđavskoga«, u talijanskom »arrugginito cor«, u njemačkim »Brust von Eisen«) preveo drugačije, a ne doslovno »hjerta af koppar«, bilo bi možda jedino sporno mjesto.

Kako do sada, prema mojim spoznajama, nije nigdje pisano upravo o ovom prijevodu *Hasanaginice*, a koji je posebno zanimljiv i zbog svoje starosti i sredine u kojoj je objavljen, to držim potrebnim na kraju još jednom iznijeti njegove osobitosti, a one bi bile:

- da je pjesma o Hasanaginici prevedena u cjelini;
- da Ödmanov prijevod predstavlja više prepjev, pa čak i pre-pričavanje nego vjerniji (posebno u formalnom pogledu) prijevod;
- da je u prijevodu metrička shema potpuno poremećena stihovima u rasponu od 3 do 12 slogova, pa je naš klasični deseterac puka slučajnost;
- da je slijedom toga Ödmanov prijevod gotovo za jednu trećinu duži od originala;
- da, osim nešto u početku, ne može biti ni govora o prisustvu bilo kakve trohejsko-daktilske sheme tipične za stih naše narodne pjesme;

- da u odnosu na francuski prijevod, prema kojem pravi svoj, Ödman čini korak naprijed jer prozni tekst ipak pretvara u kakvu takvu stihovanu formu, i
- da za sva odstupanja od originala uzrok valja tražiti u francuskom prijevodu s kojeg je Ödman vrlo točno preveo tekst naše *Hasanaginice*.

Toliko ovom prilikom o prevoditelju Samuelu Ödmanu (1750—1827) i prvom prijevodu jedne naše pjesme na švedski jezik, prijevodu koji svakako predstavlja više kulturološki podatak nego umjetničko ostvarenje.

Suprotno će se moći reći za prijevode naše narodne poezije u švedskoj kakvih 40 godina kasnije kad, *doista* umjetnički nadahnut i oduševljen našim narodnim pjesmama, njihovu prevodenju pristupa finsko-švedski pjesnik Johan Ludvig Runeberg (1804—1877). Doduše, i njegovi su prijevodi neizravni, preko njemačkog »filtera«, ali su, u usporedbi s Ödmanovim, znatno bliži originalu. Runeberg je, naime, preveo zbirku naših narodnih pjesama prema zbirci koju je Peter von Goetze pod naslovom *Serbische Volkslieder* izdao u Petrogradu 1827.

Peter von Goetze, Nijemac rođen u Estoniji, veći je dio svog života proveo u Petrogradu gdje, pod utjecajem već spomenute Herderove zbirke (*Stimmen der Völker in Liedern*), odlučuje prevoditi ruske narodne pjesme na njemački. Preko njih dolazi u dodir i s ostalim slavenskim narodnim pjesmama, posebno našim, pa će ih i izdati godinu dana prije ruskih. Goetze je bio pod vrlo jakim utjecajem opet jedne druge (njemačke) zbirke prijevoda (*Volkslieder der Serben*) spisateljice Therese Albertine Luise von Jacob, poznatije pod pseudonimom Talvj (sastavljenom od početnih slova njenih imena!), zbirke koja se u dva dijela pojavila 1825. i 1826, a stvorena je na temelju Vukove trodjelne zbirke narodnih pjesama iz 1823—1824. Postavljene su tvrdnje da je Goetze čak i plagirao Talvjine prijevode, međutim, potankom analizom (Matija Murko) ustanovljeno je da su Goetzeovi prijevodi čak i bliži duhu hrvatskog odnosno srpskog jezika, i to upravo zbog njegova izvrsnog poznavanja ruskog jezika, a po čemu je i nadvisio njemačku prevoditeljicu.

Napomenimo pri svemu tome da se Vuk upoznao s Goetzeom u vrijeme svog boravka u Petrogradu 1819, gdje Vuk boravi u vezi sa svojim prevodenjem Svetoga pisma, pa mu je tom prilikom i dao neke od skupljenih narodnih pjesama koje su bile još u rukopisu, vjerojatno pripremljene za gore spomenuto izdanje narodnih pjesama u tri knjige. Tako je Goetze mogao i prije Talvjeve prevesti barem neke od naših pjesama iz njene buduće zbirke.

No kako su ovdje važni Runebergovi prijevodi Goetzeovih prijevoda, spomenimo (prema Švedaninu Strömborgu) da je Goetzeova zbirka došla u Runebergove ruke posve slučajno. Naime, knjigu je u Helsinku donio Fredrik Cygnaeus, Runebergov znanac, koji se 1828. vratio iz Petrograda i Goetzeovu zbirku (koju je von Goetze poklonio njegovu ocu!) ostavio u Runebergovu domu. Runeberg ju je u listopadu iste godine prelistao i, oduševljen njome, odmah ju je stao prevoditi s njemačkog na švedski. Njihov sadržaj, a posebno formalna struktura (osobito lirskih pjesama!) toliko će zaokupiti Runeberga da će svega dva mjeseca poslije (dakle, prosinca 1928), kad bude počeo stvarati svoj znameniti prvi ciklus pjesama *Idyll och epigram* (Idile i epigrami), a koji je izašao u okviru prve zbirke Runebergovih pjesama (*Dikter*, 1830), biti pod tako snažnim utjecajem duha i oblika tih naših narodnih pjesama, da bismo neka od tih Runebergovih ostvarenja slobodno mogli uvrstiti i među naše narodne lirske pjesme.² Pa iako to nije tema ovog napisa, zbog zanimljivosti same te pojave, evo dviju od takvih Runebergovih pjesama i njihov usporedni prijevod:

8.

Mellan friska blomster genom lunden
gick den goda flicken helt allena,
och hon bröt en nyfödd ros och sade:
»Sköna blomma, om du vingar ägde,
skulle jag dig sända till min älskling,
sen jag fästat tvenne lätta budskap,
ett vid högra vingen, ett vid vänstra,
ena: att han dig dock skulle kyssa,
och det andra: sända dig tillbaka.«

Djevojka je šetala po gaju,
brala cvijeće i otrgla ružu.
Tako onda govorila ruži:
»Lijepi cvijete, da ti krila imaš,
ja bih tebe svome dragom slala
s dvije vijesti na krilima lakim.
jednu s desne, drugu s lijeve strane.
Jednu: cjelov žarki da ti dade,
drugu: meni natrag da te vrati.

² Slični primjeri nalaze se u mom tekstu objavljenom u zagrebačkom »Forumu« (br. 1—3, 1983) pod naslovom *O odnosima između jugoslavenskih i nordijskih književnosti*.

23.

Vid en flickas fönster stod en gosse
 trenne långa kvällar på varandra,
 klappade och bad att dock bli insläppt.
 Första kvällen fick han hot och bannor,
 andra kvällen fick han ord och böner,
 tredje kvällen fick han fönstret öppnat.

Pod prozorom tri je noći redom
 svoju dragu momče preklinjalo
 da ga k sebi barem na čas pusti.
 Prvo veče — same grdnje, prijetnje,
 drugo veče — bolne riječi, molbe,
 treće veče — prozor se otvori.

Iako nam je i motiv i oblik ovih Runebergovih pjesama lako prepoznatljiv i u našoj narodnoj lirskoj pjesmi, a naići ćemo na koliko-toliko slične i u Goetzeovoj zbirci, ipak valja reći da pjesme *ista* sadržaja nema u našoj narodnoj baštini.

Prve će prijevode naših narodnih pjesama Runeberg objaviti tek u rujnu 1830, i to 9 pjesama u novinama *Helsingfors Tidningar* (Helsinške novine), a cijela će se zbirka pod naslovom *Serviska folksånger* (Srpske narodne pjesme) pojaviti o Božiću iste godine u Helsinkiju. Zbirka će od Goetzeovih 70 pjesama biti smanjena na 58, a 12 izostavljenih bit će upravo ženske, dakle lirske pjesme, kojih je stil izrazito utjecao na Runeberga. U drugoj zbirci svojih pjesama (s istim jednostavnim naslovom kao i prva, dakle *Dikter* [Pjesme]) iz 1833. Runeberg objavljuje i dva prijevoda naših narodnih pjesama, od kojih su oba (*Klagosång öfver Hassan agas ädla maka* [Hasanaginica] i *Radoslaus* [Radoslav]) uzeta iz prije spomenute Herderove zbirke. Runebergovi prijevodi naših narodnih pjesama pojaviti će se posljednji put u II. knjizi Runebergovih *Sabranih djela* (1861), i to dvije lirske pjesme (*Flickan i dörren* [Djevojka na vratima] i *Den vackra tolken* [Lijepi tumač]), jedna iz Goetzeove, a druga iz Herderove zbirke.

Što se kvalitete prijevoda tiče, valja reći da su i Runebergovi prijevodi uvjetovani prijelaznim njemačkim »filterom« Petera von Goetza, a kako su Goetzeovi prijevodi dosta korektni, to su i Runebergovi prijevodi naših narodnih pjesama barem toliko korektni koliko i Goetzeovi. Naime, posebnu vrijednost Runebergova neizravnog prevođenja predstavlja nastojanje da se, kao i u Goetza, održi poznata formalna struktura naše narodne pjesme, dakle, deseterački stih, osobitosti tzv. muškog i ženskog stiha s obzirom na cezuru, kombinacija trohejskog i daktilskog ritma, paralelizmi, dijaloški oblici, uloga broja tri u kompoziciji itd. itd.

Runebergovo bavljenje prevođenjem naše narodne poezije vezano je uz ranije razdoblje njegova života (1828—1836), i ta je

vrsta prevodenja zauzela središnje mjesto u njegovoj prevodi-lačkoj djelatnosti.

S Runebergovim prijevodima naše narodne poezije prestaje zapravo, koliko je meni poznato, bilo kakvo dalje objavljivanje naših narodnih pjesama na švedskom tlu, iako je ta poezija kao predmet slavističkih rasprava i zanimanja bila i ostala prisutna sve do naših dana, no svakako ne više kao umjetničko nadahnuće u prvome redu. Možda bi se tu moglo nadodati da je Runeberg svojim vrlo dobrim prijevodima otklonio i mogućnost da bude nadvišen u ono doba, a poslije je i vrijeme zanimanja za tu vrstu umjetničkog izraza nestalo, barem na švedskom tlu.

Kopitar u svom pismu Vuku od 21. ožujka 1815. kazuje kako je neki Danac (nije mu naveo imena!) tražio od njega »... do-slovni prijevod vaših pjesama da bi ih zatim stavio u metar...« Vjerojatno je te pjesme Kopitar trebao prevesti na njemački, no ime Danca ostalo je nepoznato. Podaci su uzeti prema Vojislavu M. Jovanoviću iz beogradskih »Književnih novina« od 24. lipnja 1954.

Ivan Esih, također u »Književnim novinama«, ali od 10. lipnja 1954, spominje Danca Nielsa Mathiasa Petersena (1791—1862) kao prevodioca narodne pjesme o Milici, ali je potraga za tim prije-vođom barem za sada ostala uzaludna.

Per Jacobsen, profesor slavistike u Kopenhagenu, u svom prikazu *Srpska narodna književnost u Danskoj u XIX. veku* (Naučni sastanak slavista u Vukove dane, br. 11, 1981) govori o pre-pričavanju sadržaja »bez pokušaja versifikacije ili ritmiziranja« triju naših narodnih pjesama u najboljem putopisu H. Ch. Ander-sena *En Digtors Bazar* (Bazar jednog pjesnika) iz 1842. — U istom tekstu prof. Jacobsen spominje i citiranje narodne pjesme *Petar Dojčin i kralj Matijaš* od strane Caspara Wilhelma Smitha, prvog profesora slavenske filologije na kopenhagenskom sveučilištu, i to u pismu svom bratu od 22. srpnja 1843. godine. Dakle, sve u svemu samo tragovi, a nijedna *objavljena* naša narodna pjesma u Danskoj sve do 1875. godine. A od tada — devet zbirki pjesama (u kojima nalazimo naše narodne pjesme bilo samostalno ili u društvu s drugim narodnim ili autorskim pjesmama) ispunja raz-doblje od punih 40 godina (prva zbirka 1875, posljednja 1916). Time se nekako stvara već spomenuti skandinavski »kontinuitet« u prezentaciji prijevoda naše narodne poezije, jer se dansko pre-vođenje nastavlja na švedsko (1792—1861). Slijedom toga valja uočiti da u »Švedskom razdoblju« nema ni govora o izravnom prevodenju, dok će se u »danskom razdoblju«, a s obzirom na opći razvoj društvenih i kulturnih veza, pojaviti i prijevođi ako i ne s originala, a ono barem posredstvom slavenskog jezika (mi-slim pritom na ruski jezik!) ili pak uspoređivanjem s jezikom originala.

Tri su prevoditeljska imena (do danas poznata) koja će se u tom »danskom razdoblju« baviti prevođenjem naših narodnih pjesama na danski: Carl Andersen, Thor Lange i Johan Grove.

Carl Andersen će u Kopenhagenu 1875. izdati i opet jedan »prijevod prijevoda«. Bit će to zbirka *Gusle — Serbiske Folkesange* (Gusle — Srpske narodne pjesme), a koje su zapravo prijevod zbirke s istim naslovom Austrijanca Ludviga Augusta Frankla, koja je izašla u Beču 1852. Osnovna osobitost te zbirke bila bi što je u njoj Frankl objavio one narodne pjesme iz Vukovih zbirki koje nisu do tada bile objavljene na njemačkom jeziku. Time je, nažalost, Andersenov prijevod prikratio danskog čitatelja upravo za ponajbolja ostvarenja u našoj narodnoj poeziji, objavljena u drugim njemačkim zbirkama. No za kvalitetu prijevoda važno je napomenuti da je Frankl (izrijekom) pokušao što vjernije prevesti te pjesme na njemački kako bi ritmički odgovarale njihovu izvođenju uz gusle i na njemačkom jeziku. Ideju što vjernijeg prijevoda i u ritmičkom, ali posebno i u smislenom pogledu nastavio je onda i Carl Andersen, pa se u uvodu svoje zbirke zahvaljuje docentu dr. Vilhelmu Thomsenu na uspoređivanju svojih danskih prijevoda s originalom, a i na Thomsenovim ostalim savjetima i prijedlozima. Na taj je način zbirka ipak dobrim dijelom dotakla original iako ne izravno, preko prevoditelja. Andersenova je zbirka očito rađena studiozno pa joj slijedi i 20-stranični preveden, zanimljiv prikaz autora austrijske zbirke L. A. Frankla pod naslovom *Serbernes Folkpoesi*. Inače, sama zbirka sadrži 8 junačkih pjesama, 2 legende, 7 ženskih pjesama, 2 tužbalice i 6 sljepačkih (u knjizi »prosjačkih«) pjesama.

Thor Lange (1815—1915), danski pisac (pjesnik, esejist i neke vrsti putopisac) izdat će godinu dana kasnije (dakle, 1876) u Kopenhavenu svoju nešto širu i raznoliku zbirku pjesama pod naslovom *Fra fremmede Lande* (Iz stranih zemalja), u kojoj će naša narodna poezija biti zastupljena samo s jednom lirskom pjesmom i u prijevodu s ruskog. Sve u svemu zanemariv početak.

Thor Lange je bio profesor klasičnih jezika na gimnaziji u Moskvi tamo negdje od 1875, zatim i danski konzul u Moskvi (1887—1906), a ostao je u Rusiji sve do svoje smrti — 1915. Lange će prevoditi s klasičnih jezika, ali i evropske klasike iz kasnijih vremena, no za nas je najdragocjeniji njegov opširan prevodilački opus iz područja slavenskih jezika, pri kojem se poslu, logično, oslanjao prvenstveno na ruski jezik. Ovdje će biti, naravno, govora samo o Langeovim prijevodima naše narodne poezije.

Već 1878. Lange izdaje u Kopenhagenu svoju drugu zbirku prijevoda s našim narodnim pjesmama. U toj zbirci s naslovom *Nogle Folkeviser, oversatte og efterlignede* (Nekoliko narodnih pjesama, prevedenih i oponašanih) naći će se i devet s našeg područja. U zbirci iz 1894. — *Gjennem farvet Glas* (Kroz obojeno

staklo), izdanoj u KØbenhavnenu, Lange će objelodaniti još dvije naše narodne pjesme.

Zbirka iz 1897. — *Nocturner, Folkeviser og andre Vers* (Nokturni, narodne pjesme i drugi stihovi) izašla je u KØbenhavnenu (kao uostalom i sve ostale), a zanimljiva je, među ostalim, po tome što po prvi put, koliko je meni poznato, na skandinavskom području netko pravi pri izboru naših narodnih pjesama i razlikovnu podjelu na hrvatske (ovdje jedna!), slovenske (dvije) i srpske (deset) narodne pjesme, pri čemu među srpske ubraja i one koje bismo danas stavili među muslimanske. Kriteriji ove podjele pa ni osnovni razlozi nisu navedeni. Sve naše pjesme u ovoj zbirci izrazito su lirske, najvjerojatnije prevedene preko ruskog, ali i, što nije teško dokazljivo, u ritmičkom pogledu prilično preuređene.

Thor Lange će nastaviti s objavljivanjem prijevoda naših narodnih pjesama, pa će i u sljedećoj zbirci (Kopenhagen, 1902, i njeno drugo izdanje, posthumno, 1916) s naslovom *Fjerne Melodier, Folkeviser og Smaadigte* (Melodije iz daleka, narodne pjesme i minijature) objaviti i četiri (izrijekom) srpske lirske narodne pjesme. — U zbirci *Strengespil* (Svirka na strunama), Kopenhagen, 1906, po posljednji će se put pojaviti naše narodne pjesme u prijevodu Thora Langea, i to četiri pod nazivom *Sange fra Bosnien I—IV* (Pjesme iz Bosne).

Za sveukupan njegov prevodilački rad u vezi s našom narodnom poezijom valja napomenuti da ga s prevodilačke strane treba prihvatiti s mnogo opreza jer je većina njegovih prijevoda bliža slobodnoj interpretaciji (s vlastitom ritmičkom shemom) nego vjernom prijevodu. Naime, kod Langea se osjeća da je više pjesnik sam po sebi, koji ne želi izaći iz svoga poetskog postupka, a manje prevoditelj koji poštuje tuđi tekst.

U našem stoljeću, 1910, objavit će Johan Grove, poštanski službenik iz provincijskog danskog gradića na Jyllandu, zapadnom dijelu Danske, koji se bavio i japanskim folklorom, ali i poljskom književnošću, svoju zbirku narodnih pjesama, u kojoj se pojavljuju i naše, i to isključivo srpske, pod naslovom *Serbiske og bulgariske Folkesange* (Srpske i bugarske narodne pjesme). Knjiga će izaći u KØbenhavnenu, i u njoj će se naći ukupno 32 srpske narodne epske pjesme (o boju na Kosovu, Marku Kraljeviću i sl.), a o nekima, koje je Grove ubrojio među bugarske, moglo bi se raspravljati, osobito kad se sadržajem odnose na Marka Kraljevića. Pjesme su dosta korektno prevedene uz poštivanje deseteračkog epskog stiha, iako trohejsko-daktilska shema naše narodne epike nije dosljedno provođena. Grove je, izdajući ovu zbirku, zapravo i prvi predstavio našu, odnosno srpsku narodnu epsku poeziju danskom čitateljstvu, s obzirom da je Carl Andersen objavio u prijevodu Franklove »manje popularne« na-

rodne pjesme, a Thor Lange uglavnom kraće lirske pjesme. Izrije-
kom, i Grove se služi njemačkim izvorima (Talvj, Wilhelm Ger-
hard, Siegfried Kapper, Peter von Goetze i preko njega Runeberg,
Adolf Strausz i dr.), pa treba reći da su posrijedi neizravni pri-
jevodi. Posebno je korisno što je Grove napisao i vrlo instrukti-
van uvod pa i pogovor o nastanku naše narodne poezije, nekim
narodnim običajima itsl. Pri tome je spomenuo gotovo sve ili
barem najvažnije tekstove i njihove autore (a nije ih bilo baš
mnogo!) koji su u dotadašnjoj danskoj slavistici pisali o našoj
narodnoj književnosti.

Grove će 1913. izdati i drugu zbirku s našim narodnim pje-
smama pod naslovom *Folkeviser fra Balkanhalvøen* (Narodne pje-
sme s Balkanskog poluotoka), i to u Københavnu, a u kojoj će
se uz grčke, turske, rumunjske i bugarske narodne pjesme naći
i 34 naših, najvećim dijelom lirskih, obuhvaćenih nazivom —
»srpske«.

Pri kraju ovog prikaza spomenimo pomalo anakroničnu, no
na skandinavskom području izborom sigurno ponajbolju zbirku
naše narodne poezije, koja je po prvi put, ali sa 150-godišnjim
zakašnjenjem, predstavila našu narodnu poeziju i norveškom či-
tateljstvu u prilično širokom opsegu. To je izbor od 23 lirske pje-
sme, 7 balada i 12 epskih pjesama što ga je u svojoj zbirci lijepog
i simboličnog naslova — *Nattergal og våpengny* (Slavuj i zveket
oružja), Oslo, 1971, priredio Svein Mønnesland (1942), današnji
profesor slavistike na Sveučilištu u Oslu. Prijevod je obavljen s
izvornika, ali na — stilom i patinom bolje odgovarajućem jeziku
— norveškom. Prijevod je vrlo korektan i nastoji slijediti duh i
ritam naše narodne poezije, no kako dublja analiza tog, pa i osta-
lih prijevoda, nije tema ovoga napisa, ostajem samo pri općoj
ocjeni. Prijevod je popraćen instruktivnim uvodnim tekstom pri-
lagodehim namjeni knjige.

Napominjem da prije Mønneslandove zbirke, a prema biblio-
grafijama, nema traga objavljenim prijevodima naše narodne po-
ezije na norveškom tlu, ali je 1902. prije spominjani Danac Thor
Lange objavio u norveškom časopisu (istodobno i danski!) *Allers
Familie-Journal* na dvije stranice neke od naših narodnih pjesama
pod naslovom *Folkevise* (Serbisk. Fra Tyrkeherredømmet i Bos-
nien [Srpske. Iz vremena turske vladavine Bosnom]). Pjesme
su objavljene na danskom jeziku!

I konačno, koliko mi je poznato, posljednji bi objavljeni pri-
jevod neke od naših narodnih pjesama na skandinavskom tlu,
bio prijevod *Hasanaginice* Dankinje Birthe Traerup, iz listopada
1974, a objavljen u poznatoj knjizi Alije Isakovića *Hasanaginica
1774 — 1974*. Pjesma je prevedena, kao što već i vrijeme nalaže,
izravno s originala.

Ovaj djelomični pregled, za koji bih volio da je nepotpun u pogledu broja objavljenih prijevoda, bio bi vjerojatno necjelovit ako u njegov okvir ne bismo stavili i imena ljudi koji su u Skandinaviji stručno pisali o našoj narodnoj poeziji, počevši tamo od Danca Caspara Wilhelma Smitha, preko Šveđanina Alfreda Jensena i Norvežana Olafa Brocha i Arne Gallisa, pa sve do naših dana sa zanimljivim i stručnim tekstovima o toj temi Danca Pera Jacobsena, Šveđanke Carin Davidsson i Norvežanina Sveina Mønneslanda, pri čemu je zasigurno nepravedno izostavljen određen broj imena s objavljenim člancima i raspravama o tom našem bogatom književnom nasljeđu.

U našoj zemlji pisalo se o tome posve fragmentarno, i to uglavnom u vezi s Runebergovim prijevodima naše narodne poezije i njezina djelovanja na piščevo stvaranje. S podosta zanimljivih podataka, ali sve u okvirima novinskih članaka, pisali su o tome, koliko je meni poznato, Olga Moskovljević, Ivan Esih i Vojislav M. Jovanović. Bilo bi mi vrlo drago kad bi i taj podatak, s obzirom na broj pisaca i tekstova, bio netočan.

Toliko o tom našem književnom nasljeđu i njegovu predstavljanju na skandinavskom tlu, a da je do njega došlo ipak treba u prvome redu zahvaliti Vuku Stefanoviću Karadžiću i njegovu upornom radu na prikupljanju *naših* narodnih pjesama, a uz njega i svima onima koji su ga na taj rad poticali.

SUMMARY

Translating of Croatian and Serbian folk poetry began in 1792 with a liberal translation of *Hasanaginica*, and closes (at least for the moment) with a more precise translation of the same poem in 1974. So we might call that period »from *Hasanaginica* to *Hasanaginica*« or (taking the names of the translators) »from the Swede Samuel Ödman to the Dane Birthe Traerup«. This view runs counter to the common opinion that Runeberg's translations of Croatian and Serbian folk poetry are the first translations of our literatures. It is important to note the interesting Scandinavian continuity in translating our folk poetry, which began in Sweden, continued in Denmark, and closes in Norway.

Bref
Om
Morlacerna.
Af
Abbe Albert Fortis.

Öfversatte
Af
Samuel Ödman.

Götheborg, 1792.

Tryckte och förlagde af Samuel Norberg.

Naslovna stranica Ödmanova prijevoda odlomka iz Fortisova
Putá po Dalmaciji. Prijevod je tiskan 1792. u Göteborgu.

Priloga iz časopisa "Slovo" 1876. godine, izdanje 1876. godine.

... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...

... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...

... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...
... i kad bi to bio...

Sveukupni tekst Hasanaginice tiskan goticom u prijevodu Samuela Ödmanna. Prijevod je objavljen u knjižici Bref om Morlackerna (prijevodu ulomka iz Fortisova Puta po Dalmaciji), Göteborg, 1972.

Naslovna stranica zbirke pjesama Thora Langea iz 1876, u kojoj je taj danski pjesnik objavio i nekoliko prijevoda naših narodnih pjesama.